

ВАСИЛЬ
БАРКА

Рай

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

ПРИГОДА ДІДОВІ ПОЛУНИЦІ

Дід Полуниця, городянин з Вокзальної вулиці, 19-го червня 1941 року вертався додому мимо закритого «Золотого собору». Було соняшно; біля самих сходів, безконечно широких, смуткував жебрак, один з тих, що раніше юрилися під церковними стінами. Соціалізм давно спровадив їх безвісти. Цей останній притулювся до цегли: кощавий, наче всохле деревце. На тілі неподобне лахміття. З-під неймовірно засмаленого лоба, обведеного сіддю, тихо білили іскорками слабі очі; білили, худі й гіркі, серед червонасто притінених брижечок, по сторонах ніби зв'язаних двома вузликами, що від них декілька зморшок повисло наниз. Борідка пристелена до горла; певно, зимою жебрак підтикував її під комір.

— Дай Бог здоров'я!

— Здоров синку! — відказав ветхий.

На долоню йому поклав троячку дід Полуниця:

— Може, й ми на святки вмиватися будемо.

— На святки?.. відкрив би я, сину, правду тобі, а не знаю, чи ти духом твердий.

— Може, й твердий. Послухаю та красно подякую.

— Як так, то слухай сюди! Сказав Господь: — я дав їм закон, вони ж ні на що, самодумні, не зважають... аж поки не стануть при безодні, не приторкнуса: все йтиме від себе. Може, лихо без просвітку навчить їх. Сказав Господь, і що діється тепер, — то діється безумно, нема в ньому світла віри. Це йтиме, поки людство не поклониться Божій правді. Бувай здоров, синку!

Дід Полуниця шепнув: — спасибі! — і, зробивши декілька кроків, оглянувся, — жебрака вже не було на сходах. Вражений дуже, Полуниця поглянув сюди-туди, пі-

шов по сходах до громадських дверей, прочинив їх, як міг, і побачив, що повно порохняви, сліду ж людського ніде нема. Що за знак?! Не стямиться з дива Полуниця: — куди ж дівся торбешник, провалився крізь землю, чи що... їй-богу, це не просто собі! А скажи де-небудь, зразу посадять, пришиють і посадять, а сусіди махнуть рукою в дворі: е-е, такий самий безклепок, як став професор, його побратим, — той теж ману бачить... — мертвяк з виразкою страшною на горлі, приходять, переказує, що за світом діється. Промовчу про жебрака, сам собі знатиму; це, може, старець посланий: думай, що до чого!

Коли знов оглянувся дід Полуниця, примітив старця ген за деревами: то посувався немічний на десять дрібних кроків, то спочивав, обпершись на костур.

— Бач! — докоряє собі Полуниця. — Цей бідак був ондечки за деревами; либонь, рушив, щоб за троячку чогось на базарі купити, — туди й напрям має. А я вже хто-зна й що подумав про звичайного чоловіка. Хоч воно, коли брати до серця, то — чиста правда: кожне слово старцеве! Як глянеш, що тепер робиться...

НЕБЕЗПЕЧНИЙ ДУБ

Менша білява — голубеня в червоно-брунатній одежці, старша — в ясно-зеленій, пасмочка (такі на стиглих кукурудзяних качанах) спадають на плечі.

— Будеш за коси смикати? — питає старша; тоді менша хмуриться:

— Не буду.

— А будеш піском обсипатися?

— Ні, не буду!

— Бери лопаточку і пам'ятай, що сказала!

Побігла менша до щебетливих синичок у лузі — товариства одноліток, що заклопоталося на піску: висипає горбки, припліскує долонцями, щось будує, потім само ж і руйнує.

Стороною, за соняшно-рожевою пастелею квітника і зеленими лавками, за пишнотою ямину і темними соснами — війна.

Хлоп'ята з чупринками, наче в степу суха травиця, ведуть регулярну війну; одні китайці, а другі японці.

— Струнко! — начальствує голубоокий генералик над японцями, що з кинжалами і рушницями, витесаними з соснових дощок, стоять напоготові.

Мчить, мов джмелик, «нейтральний» у матроській сорочці.

— Скоріш біжіть! Що коло музики робиться... скоріш!

Китайці з огненним інтересом визирнули з хованки, вагаються: йти чи ні?

Японці втратили бойовий порядок і зникли; за ними китайці полопотіли в алеях.

* * *

Зібрались оркестранти: з таємничими флейтами і клярнетами, з трубами, яскравими, як чорнобривці, з скрипками й віольончелями, і арфа, кросенко-трикутник, приєдналася до них: милотонна і по-лебединому горда.

Інструменти покладено на стільці. Музики виступили на зелень: ждуть. Звичайнісінька робота відбувається перед ними — спилування дерева. Чи варто з-за цього забувати симфонічний твір?

Варто. Зрізають найстарший дуб у парку; під його червонасто-чорною тінню забриніла остання легенда Запорозького війська.

Прибрані в козацьку барву, радилися стратеги в наметі, на килимі; тримали на колінах оцвітані коштовно шаблі. Радилися: чи стати, як на терені життєвого призначення, — тут, на пустельній землі біля гір?

Півтора століття по нараді красувався дуб, символ предковичного права на землю, очищену від зілля-бур'яну та хижого звіра; заселену станицями в рожаїстих садах, білохатними і високохресними, повними духу козацької волі, як буває налитий келех доброго вина; красувався казковий сторук, вигинаючи лікті на схід-сонця і захід-сонця, до північних хмар і південних вершин; грудьми стрічав, патріарх, синьозалізні блискавки, рятував поселення квіток, що аж при самісінькому долі горнулися до нього.

Корона багатша була на дрібні істотки, ніж котра-небудь країна: безліч вивірок метушилося в її гушавині,

стільки ж птиць концертувало по галузках і коماشок знаходило притулок на фігурному листі.

Проміння потоками гучало в просвітах, а моріжок біля коріння вабив подорожнього присісти і спочити.

Хто з станичан проходив поблизу, спинявся той і думав:

«Серед божевілля режиму, обвіяного чадом ненависницької науки, серед насильства та злого глуму стоїть, зелене старезний свідок волі і слави запорізького лицарства. Поки стоїть він, козацька справа непропаща».

І дослухало вухо адміністративного дракона, що дуб — реакціонер і підбурювач: гілками навіває мрію про невідлеглість перед північною кормигою.

Дзеленчали телефони. Шаруділи протоколи. Вирішено: ліквідувати контрреволюціонера за двадцять чотири години.

До небезпечного ворога підступила робоча бригада «Зелентресту» — худошкі люди в пошарпаних піджаках та махорчано-газетному димі. З линвами, сокирами, залізним клинням і довжелезною поперечною пилкою заходилися коло дуба, як у древні часи — коло мученика, що радніше вмере, розпиляний на часті, ніж зречеться своєї віри. Напнуто линви. Підрубано велетня під корінь; врізано пилку з другого боку. Трудиться бригада під оком суворого, мов центуріон, начальника в сірому френчі.

Хлоп'ята на високій спинці зеленої лавки чеберяють босими ногами:

— От великий дуб! — захоплюється «нейтральний» матросик.

Сусід по праву руку, озброєний до зубів, посилається на авторитет:

— Брат казав: такі дуби на горах ростуть коло Волги.

— ...Такі брехуни коло Волги, — байдужно поправляє сусід по ліву руку, теж озброєний до зубів.

Подалі в алеї, схожій на зелений коридор, — двоє залюблених — студент і студентка другого курсу філологічного факультету, — наче лебединими крилами горнутья одно до одного.

Фіялкова сорочка в студента збіліла від стокротного прання і підійшла кольором під перламутринки, що ними застебнуті рукави. Дірки на ліктях заткані так тонко, що

найретельніший павук у парку похвалить. Штани сірі, матерчаті; а черевики біліші від гусячого пера, бо зубний порошок дає на них найкращий наслідок. Краватка легкоблакитна, в косих світлих смужках, прикорочена і з красною недбалістю кинута на багатирські груди. Диявол знає, як зав'язана в вузол — величезний, подушеняточко на кушетці.

Перучи й вигладжуючи зношену одіж в ідеальну рисочку, горда юнацька душа в найглибшій убогості надає собі пристойного вигляду. Хіба хлопчисько гірший від тих, що проходять мимо, заглядають в очі його подруженьці, крізь папіросний дим, і аж сліплять краватками. Ні, кращий! Ставний, як кипарис біля моря, що бурхає за півтораста кілометрів звідси. Обличчя з легенькою блідістю, волосся в брүнета відходить від лоба рівно назад, і здогадаєшся: вранці гребінець падає спершу в воду, потім діє. Цяточки в чоловічках синіх очей і посмішка на вустах, окреслених мініатюрою лука, справляють враження, що мабуть, штукар цей хлопець.

Його подруженька русява і сіроока; певно, її обрізана, згідно з «модою», коса була препишна, бо зачіска збунтованими пасмами вкриває голову. Напівдитяча серйозність світиться в нервовому погляді. Плаття з темно-лазурного сатину має три окраси: сніжний комірець, чорноляковий поясочок на талії з такою гарною лінією, ніби в скрипок, та брошку в формі мідного шершня. Батистова хусточка затиснута в жмені.

Ретельно зрівноважує наша мати-природа! Золотою ниткою кохання, найтоншою в світі і найміцнішою в світі, зв'язує то жінку з характером гранати і чоловіка-флегматика, схожого на вола, що ступає по чумацькій пилюці; то жінку, тихішу від криничної води, і чоловіка з пожежею в грудях; то демонічну жінку з очима, як чорне сонце, і мрійника-чоловіка з волошковими очима...

Золотою ниткою зв'язує крайнощі мати-природа, бо розійдуться вони... розірветься — розколеться людський образ, виродиться в образ потвори: без різноманітності в нащадках, без міри, без норми, без крапельки гармонії протилежних прикмет, що буває і в найтихіших квітах.

І дивно komponує кохання мати-природа! Будує рай, а струмочки щастя звідти, на жаль, перебігають через пекло.

А робоча бригада під залізним оком центуріона підпилює дуб і підпилює; і дивляться на її розбійний труд студенти другого курсу філологічного факультету: Олександр Астряб і Ольга Білолан.

— Кому заважає цей дуб? — спитала Ольга.

— З нього лоби тесатимуть начальству.

— Жартуєш, а мені сумно.

Помовчала і додала:

— Коли ми там стояли, — шуміло верхів'я, свіжий, свіжий вітер був, місяць біг до хмар — погасав і засвічувався. Кожну пелюсточку в стокроток видно...

Пилка: шарк! шарк! Висипається тирса на траву.

— Отак підпилюють Антона Никандровича, — сказав чорнявець. — Правду кажу: голова місцевого комітету смикає пилку з одного боку, рудий Серпокрил з другого. Придивись, на кого схожий доглядач?

Ольга спостерігає центуріона в сірому френчі: лисий, дашкуватий череп і обличчя з алюмінію.

— На «псаломщика».

Примітимо, що секретаря партійного комітету Тімурленкова, чоловіка розумного й енергійного, на біду, невгамовного «викривателя» і вічного пропагандиста, професор історії потихеньку охрестив «псаломщиком»; епітет прищепився.

— Потопчуть стокротки, Ольго! — прошепотів студент.

Подруженька притиснулася йому до плеча і дивиться, як тирса падає з-під пилки, що: шарк! шарк! — двома метілочками летить на листя.

Зітхнула Ольга, глянула в очі коханому:

— Про що ти думаєш?

— Про зуби в пилки.

Від здивування знялися русяві брови.

— Подумай: страх, що в лекціях знайдуть «контрабанду», а потім «чорний ворон»; перевтома, бо щодня чотири або шість лекцій, крім вечірніх; недоїдання — Антон Никандрович харчується в ресторані, треба годину стояти в черзі за стільцем, поки спритніші насъорбаються юшки...

Ольго, пропали маргаритки! Злодії топчуться, як коні. А потім — безконечні засідання, збори, нудота, що душу вимотує. Можна слона замучити! От і занедужав старий.

Прирівнення дуба до професора Споданейка-Віконника, що його зібралися провідати і по дорозі в парк заглянули, вражає уяву Ольги; і зуби, про них сказав Олександр, такі страшні в неминучості та сірій буденності. Думка тікає від них. Відживають враження щасливого вечора: вітер; верхів'я дуба аж кипить протяжно у своєму шумі, волосся спадає Олександрові на очі — глибокі, темні в місячному світлі, а цитринно-золотаві ліхтарі гойдаються на перехрестях алей; стокротки біліють на траві, аж прозорій. Стояла Ольга — ніби в рожевому тумані.

Самі з любов'ю своєю, дивилися в очі одно одному. Глибокі очі на блідих і ніжних, як шовк, обличчях, рідні — мов від сотворіння світу. Час, що завжди числить секунди, наче скнара червінці, здається, забув про них, аж поки в цілому місті настала сонна тиша.

Той дуб дорогий, як пам'ятний знак: біля нього ж Ольга знайшла свою любов.

А тепер... надійдуть вони увечорі — косий пеньок забіліє перед ними, серед потоптаних стокроток. Передчуття, що великий іспит із страшними нещастями судилось витерпіти, торкається чорним крилом до серця і вселяє тривогу.

— Ходім! — стрепенулась Ольга.

Через піщану площинку, з квітником у формі зірки, пішли до брами. Оглянулись на шелест і тріскотливі удари. Велетень лежить на землі. Гілки колихаються від стрясення. Робоча бригада споглядає поваленого. Взявши сокири, поволі рушає поратися коло корони.

Оркестранти хутко розсілися в блакитній мушлі; побриніли, почиргикали, погуділи, аж ось сутулувата чорна постать стала перед ними і сухенько постукала по пюпітру.

...Заговорила, закричала музика п'ятдесятьма голосами — лову дістало серце наше, призналося, що любить, що ненавидить. Найщиріша в світі — музика: як промовить у голубиному тоні, вся сердечна! вся блаженна!

А гіллястий велетень — мов труп... Озброєні хлоп'ята голосно жаліють, згуртувавшись коло пенька.

І центуріон схиляється: числить політки.

ПОРУШЕННЯ РУХУ

Раніш, ніж зайти до вчителя, Олександр і Ольга походжають близько його квартири, коло чорного струмка, що котиться в глибокому вузькому рівчаку, обриштованому дошками.

— Зрештою, — говорить Олександр, — «прокляті питання» розв'язуються просто. Мій знайомий, медик, має проект перебудови організму: шлунок треба звузити, кишки вкоротити... передбачено багато інших реформ, про які забув. Коротко кажучи, весь організм треба розрізати на частини і зшити наново, на основі раціонального пляну.

— Він божевільний, — скрикнула Ольга.

— Ні, автор твору «Революційна хірургія». Суспільство можна різати?

— Чому ж? Іноді роблять операцію...

— Гаразд: вирізують гланди, коли треба. Загнився палець — геть його! Струхлявів зуб — геть! А навіщо різати здорові груди? Навіщо, водячи пальцем по «геніальному пляну», розтинати народну душу і зшивати наново, щоб задихалася в смертних корчах? Закони життєтворчості невідомі. Знаємо сантиметр у хвості комети, а беремося перекроювати всю.

— Небезпечні думки, — шепнула Ольга на вухо.

— Певно. Щось підгнило в марксистському королівстві. Мати любить сина, — нехай доведуть мені, що тут матеріальна первооснова! Ні, товариші «псаломщики», в душі людини є велика таємниця, як світ.

— Здається, «псаломщики» й самі бачать.

— Можливо, недарма ж кулями забороняють відступати від матеріалізму. Коли я читаю Сковороду чи Сен-Сімона, щось аж світить у душу. Тут серйозна справа! Наші дядьки вгороджували в землю скривавлені пальці з обідраними нігтями: тримали її, святиню і порятунок. Отак я чіпляюся за свою особисту думку. Нехай відріжуть голову, — тоді їхня взяла. Потайки від миру, вночі допитуватимусь свого. Ніби видіння близько стоїть і манить. Хочу здерти пов'язку з повік, а вона, мов залізна, приросла до черепа. Не можна! Мусиш думати згідно з інструкціями.

— Погано, любий, дуже погано! А в буржуазному суспільстві яка ж правда?

— Ольго, насильство з кров'ю породжує гірший лад, ніж капіталістичний. Уявім собі, що ми вириваємося з нашої дійсності...

Несподівано з високого вікна жінка линула змилену воду в струмок. Оббризкала Ользі рукав і щоку. Без виразу подивилася прекрасними, як топази, непорушними від заспаності очима на покривджену, зачинила вікно.

Олександр поспішив на поміч подруженьці, що батистовою хусточкою стирала мильні плями. Глянувши на струмок, він закричав:

— Громадянку, гроші з водою вихлюпнули!

Вікно недовіжливо розчинилося, карі спитали:

— Що ви кажете? Де ж гроші?

— Он, — кричить Олександр, — на воді... та поспішіть, бо тікають!

В дві секунди очі стояли коло струмка. Пошукавши, наблизились до Олександра:

— Нема там ніяких грошей. Що ви дурите? Як вам не соромно?..

— Мені розповідали: недалеко від пожежної команди якась жінка, бачивши перехожих, линула на них змилки. Їй сказали, що вона — свиня. Це дуже прикро, коли особу, можливо, надзвичайно гарну, як і ви, прилюдно ображають. На цій вулиці подібні речі неможливі. До побачення!

Взяв Олександр свою супутницю під руку, повів потихесеньку далі.

А розпатлані карі очі подивилися вслід, зітхнули і грюкнули дверима.

— Забудьмо про канаву, — сказав Олександр, — про змилки з мідного таза! Таки уявімо, що зникли звідси. Ми в Америці; прийшовши до висновку, що треба реформувати суспільство, посилаємо статтю з своїми думками в центральну газету. Розстріляють нас чи ні?

— Я читала американський роман з такою ідеєю. Здається, автора не арештували. Але я не певна.

— Не арештують! Ні Сінклера, ні Драйзера не торкали. Там інша атмосфера, ніж у нас. Там існує повна свобода думки і закон, що охороняє людську особистість. А тут трублять нам: «найвільніші в світі!» Спробуй слово сказати, зразу в концтабір. Нічого з «революційної»

хірургії» не виходить. Страждання, для якого немає ні міри, ні назви...

— Олександрє! — спинила Ольга і поглянула на сторони. Нікого, крім обшарпанця, що з шумної вулиці біг назустріч, вона не побачила.

— Держіть його! Держіть! — закричали люди, юрмою вибігши з-за рогу вулиці. — Зарізає! держіть!..

Небритий здоровило в лахмітті наближається, як вихор, з побілілими і скривленими губами, з круглими очима кисломолочного кольору, який буває в неспросипних п'яниць. У правій руці виблискує фінка; ліва придержує полу піджака, під якою щось віддувається.

— Ольго, стань за дерево!

Дівчина відходить за стовбур «катальпи». Астряб дожидає над краєм рівчака, мружачи очі. А здоровило, маючи вільну стежку, гонить мимо і раптом, перечеплений, з розгону падає на цеглу. Підводиться моментально, підбирає речі, що вилізли з-під поли, і — до Астряба; відкидає руку з фінкою: наміряється різнути під ребра. З усієї сили, підбором черевика Астряб стукає його під колінну чашечку.

Ойкнув, випустив фінку злодій і, схопившись долонями за коліно, присів; обличчя взялося болючими сірими зморшками.

Підбігли переслідувачі; накинулися на босяка і почали місити.

Якийсь суб'єкт, обличчя — жовта маска з носом, подібним до самоварного кранта, повернутого вгору, і двома непрокліпанними очицями, — почав розмахувати руками:

— Соціалістичних трудящих грабує...

Засюрчав міліціонер. Як завжди, він з'явився наостанку, біліючи піджаком серед сірого людського одягу.

— Громадяни, прошу розійтися! Ну, давай-давай!..

Відразу люди повідходили набік, а доглядач спокую повів обшарпанця на вулицю, де став трамвайний вагон і десятки очей спростерігали видовисько.

— Ми з тобою стрінемося, зараза! — гримнув босяк на Астряба. Сповнений похмурої рішучості, випручав лікоть з міліціонерових рук і оглянувся, щоб запам'ятати ворога. Астряб крикнув:

— Дельфіна знаєш?

Тільки тепер вуркаган, присліплений злобою, впізнав Олександра... очі осмутніли, пересмикнулися губи. Без слова повернувся і пішов, куди ведуть.

ВІДСТУПИ: В ЗДОГАДНИЙ МАЙБУТНІЙ І СПРАВЖНІЙ МИНУЛИЙ ЧАС

1.

Хрипко промовить прокурор: «найвища міра». Суд, покуривши за дверима, проголосить, що Гаврило Коробка (прозвісько Чик) присуджений до розстрілу, однак «беручи до уваги, що жертва нападу лишилась жива, — замінити смертну кару на двадцять п'ять років примусових робіт... присуд остаточний і оскарженню не підлягає».

На сніжно-болотяному каналі, попихаючи тачку, по коліна в грязюці заходиться злочинець будувати соціалізм; а потім темна нічка-мати поведе за рученьку — в барак, натоплений, як лазня; а там вурки питимуть самогон і кластимуть на стіл пашпорт і дозвіл на виїзд; і коштуватимуть папери визволенні три тисячі. Повірять вурки в борг, як братові рідному, бо знають Чика. Буйна голова повернеться в «малину» — лоно, з якого несподівано виврана. Візьметься до помсти... Ні, не візьметься. Тужитиме, як звір.

2.

Чотири роки тому, на баржі, нещасливо наміченій для розграбунку, зчинилась бійка, і скривавлений Гаврило Коробка захлинувся в розбурханому морі. Морозні буруни пекли під груди, Чик почував: покладено його в водяну труну, і зараз — кришка. Хто ж порятував?.. Дельфін: наймолодший портовий босяк — найкращий плавець; змучився він, тягнувши Чика до прибережного каміння. Простудився так, що цілий місяць горів, як соснова дошка в залізній грубці, — в портовій «малині»; викрикував дивовижні речення, здається англійські, бо вчив їх цілу зиму; кашляв; когось гукав. А на Чикові за тиждень загоїлось, як

на собаці. Упадав злодіюга коло хлопця, мов мати рідна; і братва в «малині» ходила навшпиньки, і говорила тихіше, ніж осінній листок спадає з клена. Видужавши, Дельфін подався невідомо куди; прощаючись, казав Чикові:

— Вибираю нову дорогу, Гавриле Кириловичу, і раджу кинути «мокре діло»! Не смієш людську душу виймати з тіла. Вона не від тебе дана, і не ти її господар. Коли стрінемося над тілом людини, що вбив, — не жди від мене ласки!

3.

— Ти знав його раніше? — спитала Ольга.

— Знав. Коли я нездужав, він зібрав мені вуркаганський цирк. Притяг у кішло¹ злодія, якого називав «митрополитом». З краденими церковними речами розбишаки почали передражнювати богослужіння. Засвітили свічки. Поставили хрест на столику; поклали Євангеліє в шкіряній оправі з металевими застіжками. По стінах кішла розвішали ікони і одягли «митрополита» в ризи.

Бавились, передражнюючи богослужіння. Змішували молитву з брудною лайкою, а найнепристойніші вирази хором співали, замість «алілуя» і «амінь». «Митрополит» розкрив Євангеліє і став водити пальцем, десятикратно заплямованим кров'ю. Читач з нього був невправний. Він затинався на кожному слові. Книга випадково розкрилася на оповіданні апостола Луки про розп'ятого Ісуса. Починається так: Спаситель стоїть перед судом, як обвинувачений. Народ вимагає, щоб Пілат звільнив розбійника, на ймення Варрава, а Спасителя присудив на смерть. Пілат погоджується. І от ведуть осудженого без вини; милосердні люди ридують, а Спаситель втішає їх. В урочищі Череповому розп'яли невинного; поруч розп'яли також і двох злодіїв: одного по праву руку, другого по ліву. Спаситель, страждаючи на хресті, прощає своїх мучителів. Серед присутніх знаходяться такі, що насміхаються з Нього, і до них приєднується один розп'ятий злодій. Він говорить Ісусові, що, коли ти — Господь, то й сам спасися і нас порятуй. Другий злодій докоряє першому, кажучи: як же ти Бога не боїшся, осуджений і катований; ми

¹ гніздо.

з тобою заслужили кару — як робили, так нам і віддячено. А Ісус? — Нікому ж нічого лихого не заподіяв. Потім звернувся цей злодій до Спасителя і так благає: «Як прийдеш у царство своє, то згадай і про мене, грішного, Боже мій!»

Тоді відповідає йому Ісус: «Кажу тобі істинно, вже сьогодні ти будеш зо мною серед блаженних».

Коли «митрополит» починав читати, шибеники шкірилися і жестикулювали. А дедалі з більшою цікавістю вслухалися в оповідання. Позатихали, дивляться на блазня-лжесвященика; очі у всіх блищать. У декотрих губи починають кривитися, як у дітей. Гаврило Коробка хмурився і темнів, мов камінь. Один закрив долонею обличчя, ніби по ньому ножем різнували. Другий тихо підійшов до столика: «Я!.. я — злодій! Мати з голоду вмирала і за мене молилась; у неї мідна іконка була, маленька, на обшитій дощечці. Я мав золоті годинники і пропив...» — Злодій шептав, перебиваючи читання, але ніхто не рушився з місця. Тоді він замовк і присів до столика. Погляд у нього був ніби зовсім невидючий. Того ж вечора він зник з «малини». Через місяць, зовсім видужавши, я наслідував його приклад. Пішов на стежку добродетельності — в суспільство, в якому вуркаганство має, так би мовити, державний характер...

— Тссс! — притулила Ольга палець йому до уст.

ПРОБЛЕМА ЧАКЛУНСТВА

— Ніколи не бачив, щоб слово з книжки так вражало людину, — сказав Олександр.

— А ти читав Біблію?

— Ні. Серпокрил обіцяв добути повний текст з ілюстраціями. Казав, що книга має обгорілі палітурки, бо вихоплена з пожежі.

— Будемо вдвох читати, — порадила Ольга.

— Так. А моя бійка, мабуть, суперечить євангельському духові.

— Суперечить? — обурилася Ольга. — А грабувати і різати — не суперечить?.. Вечорами не можна жінці по вулиці пройти: роздягають, б'ють. Міліції ніби нема... все

на головній вулиці гонить публіку від трамваїв, повних, як коробки з сірниками. Але з тобою я не боюся.

Взяла його під руку.

— Ми з тобою перетерпимо біду, — сказав Олександр, — бо в нас є свій рай. От Антон Никандрович... знаєш, яка в нього недуга?

— Кажі!

— У нього — незнаний досі рід божевілля; виникає від того, що людина з суцільним характером і надзвичайною силою самоосуду примушена, під загрозою смерті, десятиліттями говорити і думати наперекір своєму переконанню. Щодня примушена публічно заперечувати свій етичний ідеал. Надії ж на зміну становища — ніякої. Крім того, картина масового страждання весь час перед очима. В старовину від цього ставали ясновидцями і пророками. А твоя думка?

Ольга відказує, ніби роздумуючи:

— Бувши студентом, він заручився. Наречена померла, і він весь вік оплакує її. Кажуть, — я сама не бачила, — він носить два золоті персні і спритно повертає руку, щоб їх не видно було. В нього недуга нещасливого серця: мені дуже жаль його...

— Я поведу його до ворожки.

Ольга невдоволена:

— Старого вченого до ворожки?..

— Чому ж ні? Карміндониха мертвих з труни піднімає.

— Чула.

— Нервово хворі виходять і світяться, як ліхтарі. Вона привидами потрясає душу, пробуджує надію і відроджує. Я здушую в собі потяг до чародійного, думаю, — це дурниця. Зате навколишня дійсність розумна і смертельно сіра. Хоч повісся при вході в клуб «Профінтерн».

— Кажуть, Карміндониха не любить ворожити, і дівчата рідко ходять до неї.

— Але вона ціліяє. Одного сухітника виписали з лікарні, як безнадійного: стукотів на милицях, не міг мурав'я догнати. Уяви собі, Карміндониха вилікувала!

— Поїла зіллям і соком з городини. Я чула про це; самої моркви пішло півтонни...

— Можливо, — говорить Олександр без захоплення. По короткій павзі продовжує:

— В Карміндониhi залізний характер. П'ять разів її арештовували; півроку тримали в одиночній камері. Випитували, як лікувати туберкульозу і рак. Вона ж — ні слова. Тільки й сказала: «Нехай дадуть окрему палату при клініці, всіх лікуватиму». Скандал!.. Світила медицини, і поруч ворожка; у світил дуба дають, у ворожки піднімаються з одра. Спровалили б Карміндониxu до північних оленів, але слідчий був кволий; жалівся, кхе, у мене під грудьми недобре, мабуть, рак...

— Не так було! Дві тещі, її пацієнтки, сказали: підемо з дому або Карміндониxu випустять; в них зяті — голова міськради і прокурор. Жіночий фронт перемиг.

— Погоджуюся, — сказав Олександр, кладучи її руку на стан.

Відвела його руку й оглянулася; барва почервонила щоки.

Олександр приспішено доводив, що народна медицина має реальний ґрунт.

— Має, я знаю, — перебила Ольга, — треба поводитися як слід.

Повеселішала і взялася перечисляти:

— У Карміндониhi мати, баба, прабаба, прапрабаба, прапрапрабаба, і так до десятого покоління, були ворожки. Вона успадкувала таємниці і збирається передати дочці, як та скінчить медінститут. Зрозумів?

— Ні.

Ольга вдарила його по руці.

— Я повторю: баба, прабаба, прапрабаба, прапрапрабаба, і так до десятого...

— Ні, треба по порядку, всіх.

— Гарзд: прапрапрапрабаба... ти — дитина.

— А звідки у Карміндониhi привиди?

— Не вірю; я матеріялістка.

— Інші матеріялісти вірять.

— От новина...

— Глянь! Революційні хірурги закликають вірити, що ми — райські мешканці. Це чаклунство в грандіозних формах. Ольго, треба тікати на острів без партійних комітетів. Будувати саклю з дикого каміння. Привчати звірят. Стрічати схід сонця — найдалі від установ, що багнетом і револьвером учать правовірно думати.

ЗМІСТ

Пригода дідові Полуниці	3
Небезпечний дуб	4
Порушення руху	10
Відступи: в здогадний майбутній і справжній минулий час . . .	13
Проблема чаклунства	15
Козак у «гадюшнику», Якилина Молоточкіна, Лебедінов . . .	18
Портрет	24
Історія хвороби Антона Никандровича	27
Електроволокіарня	29
Галюцинація в музейній залі	31
Морд	38
Природа і хата	42
Дві труни в Карміндониhi	46
Антон Никандрович ладнається писати	50
Війна стукає в двері	52
Жоржини	58
Тонкоструненко визнає, що погода гарна	62
Лист	64
Апокаліптичний рік	66
Дідок і золота драбина	71
Жертва конкуренції	75
Перебудовується людство	80
Куртуазія	84
Украли небо	90
Віроісповідна нотатка Антона Никандровича	94
«Що занадто, то нездорово»	96
Секундант Серпокрила	102
Іона Іванович Лотосов і Мікроб	108
Серпокрил відпочиває	114
Незряча доля Маргарити Крат	118
Випадок і Корчі Єєєхова	126
Джміль у своєму гнізді	129
Перший побутовий відступ. Надлюдські черевики	132

Другий побутовий відступ. Три годинники, що пропали . . .	133
Відступ романтичний. Таємниця перснів	
Антон Никандровича	138
Земля безпартійного	151
Печерський Патерик	155
Дуель Івана Івановича і Серпокрила	159
Неоднакові зустрічі	167
Товариш голова	170
Батіг і медяник Івана Івановича	173
Огненна ніч	182
Недосвідчені секунданти	194
Музейний чоловік виносить шпади	197
Ясмин коло розбитого собору	205
Дідівська панахида по особистості	207
Всемогутність аргументу	210
Вороги	211
Сон	217
Твір, що безслідно пропав	219
До сонця — в гості	237
Біля «Дискобола»	241
Як викривають «клясового ворога»	246
Дуель	268
Кораблик проти волі Тімурленкова	271
Решта ночі I	275
Решта ночі II	277
Чи дерева мають душу?	287
Страх	290
Біля берези	293
Пустують	294
Побутові колотники	301
Продовження кораблика	304
Готується емігрувати до мертвих	306
Суперечка I	314
Суперечка II	325
Ті, що спочиватимуть вічно	328
Тимчасовий покійник	332
Конференція мертвих і Чик	335
Найбільша новина	339
Рішення	343